

6 กรอบคิดของการมีศีลธรรม

วรากรณ์ สามโกเศศ
มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

เหตุการณ์น้ำท่วมครั้งนี้เป็นวิกฤตที่ทุกคนไม่อยากจะให้มันเกิดขึ้น แต่เมื่อมันเกิดขึ้นแล้วก็สามารถทำให้มันเป็นโอกาสได้ เราเห็นการช่วยเหลือกัน บริจาคสิ่งของ เครื่องใช้ การมีจิตอาสาของเยาวชนจำนวนมาก สิ่งเหล่านี้คือโอกาสเรียนรู้และฝึกฝน ความเป็นพลเมือง ในขณะที่เดียวกันเราก็เห็นใจจรวยโอกาสขโมยเข้าของบ้านที่น้ำท่วม ใช้ออเงินช่วยเหลือ ฯลฯ สองด้านของเหรียญเช่นนี้ของสังคมเราทำให้น่าขบคิดในเรื่อง ศีลธรรม

การที่คน ๆ หนึ่งทำสิ่งดี ๆ ในวิกฤตครั้งนี้มีสาเหตุมาจากวิธีการคิดหรือเรียกว่า แรงจูงใจหลายอย่างที่แตกต่างกัน บ้างก็ต้องการได้หน้า อยากให้คนอื่นเห็นว่าตนเองเป็นคนดี บ้างก็ไม่อยากให้สังคมที่ตนอยู่ตำหนิติเตียนว่าเป็นคนขาดจิตสำนึก บ้างก็อยากได้ บุญจากการบริจาคเพื่อผลักดันให้ตนได้สิ่งที่ต้องการในอนาคต บ้างก็อยากเอาใจคนรัก ญาติ พ่อแม่พี่น้องเพื่อให้เห็นว่าตนเองเป็นคนเสียสละ มีจิตใจดี บ้างก็ทำเพราะเห็นว่าเป็นหน้าที่ของพลเมืองคนหนึ่งที่ทำ ฯลฯ

ในสมองของคนมีร้อยแปดวิถีคิดที่ทำให้เขาเป็นคนมีศีลธรรม กล่าวคือมี จิตอาสา เสียสละ ไม่เอาเปรียบคนอื่นมากกว่า ไม่คดโกงฉ้อฉล คิดถึงจิตใจคนอื่น ฯลฯ อย่างไรก็ตามนักจิตวิทยาที่มีชื่อของโลกได้พยายามจัดกลุ่มของวิธีการคิดและโยงเข้ากับ เรื่องศีลธรรมได้อย่างน่าสนใจ

Lawrence Kohlberg (ค.ศ. 1927-1987) เป็นนักจิตวิทยาชาวอเมริกันยิว เป็นศาสตราจารย์ที่มหาวิทยาลัยฮาร์เวิร์ด และมหาวิทยาลัยชิคาโก ได้ศึกษาพัฒนาการของ ศีลธรรม (moral development) และเสนอแนะ Theory of Stages of Moral Development หรือ ทฤษฎีว่าด้วยขั้นตอนของการพัฒนาศีลธรรม

งานศึกษาของ Kohlberg เป็นผลพวงจากทฤษฎีของนักจิตวิทยาชาวสวิสมีชื่ออีก คนหนึ่งก่อนหน้าเขา คือ Theory of Cognitive Development ของ Jean Piaget (ค.ศ. 1896-1980) ซึ่งพยายามศึกษาเรื่องของการพัฒนาการคิด การรับรู้ การเข้าใจโลก ฯลฯ

Kohlberg's Stages of Moral Development คือกรอบวิธีการคิดแต่ละขั้นตอน หรือการใช้เหตุใช้ผลในการมีศีลธรรมของมนุษย์

เขาแบ่งการคิดออกเป็น 3 ระดับ โดยแต่ละระดับมี 2 ขั้นตอน รวมเป็น 6 ขั้นตอนดังนี้ ระดับแรก (Pre-Convention) แบ่งออกเป็น (ก) การยอมทำตามคำสั่งเพื่อหลีกเลี่ยงการถูกลงโทษ (ข) การได้รับผลประโยชน์ส่วนตัว

ในข้อ (ก) นี้คนจะมีศีลธรรมก็ด้วยการคิดว่าตนต้องยอมจำนนอยู่ในคำสั่งเพื่อหลีกเลี่ยงการถูกลงโทษซึ่งตัวอย่างได้แก่การที่นักเรียนยอมทำการบ้านเพื่อไม่ให้ถูกลงโทษ ลูกทำตัวดีเพื่อไม่ให้ถูกพ่อแม่ลงโทษ ฯลฯ

ข้อ (ข) คือการได้รับผลตอบแทนทำให้เขายอมทำสิ่งที่มีศีลธรรม กล่าวคือทำไปแล้วได้รางวัล เช่น แจกของคนน้ำท่วมเพื่อหาเสียง บริจาคแล้วจะได้บุญ บริจาคเงินให้โรงเรียนแล้วจะหักค่าลดหย่อนภาษีได้สองเท่า ฯลฯ

ในระดับสอง (Convention) แบ่งออกเป็น (ก) มีปฏิสัมพันธ์และความกลมกลืนเข้ากับสังคม (ข) การปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของทางการ

ในข้อ (ก) นี้คือกรอบความคิดของการเป็น Good Boy/ Good Girl กล่าวคือเป็นคนดีมีศีลธรรมเพื่อทำให้เป็นที่ยอมรับของคนอื่นและของสังคม ลูกทำความดีก็เพื่อจะได้รับการยอมรับจากพ่อแม่ ฯลฯ

ข้อ (ข) คือการคิดว่าต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่ทางการกำหนดไว้มิฉะนั้นจะเป็นการผิดกฎเกณฑ์หรือผิดกฎหมาย เช่น ต้องเป็นคนดีไม่ลักขโมย ไม่ขี้ขลาด ไม่คดโกง มิฉะนั้นจะต้องติดคุก ต้องขับรถตามกฎหมายจราจรมิฉะนั้นจะถูกปรับ ฯลฯ

ในระดับที่สาม (Post-Convention) เป็นระดับที่เกี่ยวข้องกับความมีหลักการในการดำเนินชีวิตโดยแบ่งออกเป็น (ก) การถูกขับเคลื่อนโดยการตระหนักถึงพันธสัญญาระหว่างรัฐกับปัจเจกชน กล่าวคือการคิดว่าต้องมีศีลธรรมแต่ไม่ใช่เพราะการที่รัฐกำหนดกฎเกณฑ์แต่หากเป็นไปได้ก็อยากอยู่ร่วมกัน เช่น ยอมประนีประนอม ยอมรับการตัดสินด้วยเสียงส่วนใหญ่ อันเป็นหัวใจของวิถีประชาธิปไตย ฯลฯ

ข้อ (ข) คือระดับสูงสุดของกรอบความคิดในการมีศีลธรรม กล่าวคือกระทำสิ่งที่คิดว่าเป็นสิ่งสมควรและถูกต้องซึ่งหมายถึงการมีหลักศีลธรรมจริยธรรมประจำใจของแต่ละคน

ขั้นตอนหรือกรอบความคิดทั้ง 6 ข้างต้นคือแรงจูงใจให้คนมีศีลธรรม ถ้าคนทำความดีเพื่อหลีกเลี่ยงการถูกลงโทษก็เรียกว่าอยู่ในระดับแรก ถ้าทำความดีมีศีลธรรมเพราะอยากได้รางวัลก็เรียกว่าอยู่ระดับที่สอง ถ้าทำความดีเพื่อเป็นที่ยอมรับก็เรียกว่าระดับสาม ถ้าทำความดีเพื่อให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์ของภาครัฐก็เป็นระดับสี่ ถ้ามีศีลธรรมเพื่อช่วยให้

สังคมอยู่รอดอยู่ดีก็คือระดับห้า ส่วนระดับหกคือระดับสูงสุดนั่นคือทำความดีเพราะตระหนักว่าเป็นสิ่งที่ควรทำโดยเป็นไปตามหลักการในใจของแต่ละคน

ถ้าเยาวชนมีกรอบการคิดขึ้นไปถึงระดับ 6 ก็ไม่ต้องบอกให้เขาตั้งใจเรียนเพื่อรอดพ้นจากการถูกลงโทษ เพื่อให้ได้คะแนนดี เพื่อให้เพื่อน ๆ ครูและพ่อแม่ยอมรับ เพื่อให้มีให้ผิดกฎเกณฑ์ของโรงเรียน เพื่อความเกรงใจการเป็นโรงเรียนมีชื่อเสียง ฯลฯ หากเขาตั้งใจเรียนเองเพราะรู้ว่าเป็นสิ่งที่สมควรทำในบทบาทและหน้าที่ของเขา นี่คือสุดยอดของระดับความคิดที่พ่อแม่และครูควรผลักดันให้เขาขึ้นไปถึง

กรอบความคิดระดับ 6 คือ หลักการของการดำรงชีวิตของการตัดสินใจว่าจะไรควรทำและอะไรไม่ควรทำ Kohlberg ถือว่าเป็นแรงขับเคลื่อนของหลักศีลธรรมที่เป็นสากลที่สำคัญยิ่ง

บ่อยครั้งเราเห็นการใช้ความคิดกันในระดับแรก (ไม่คิดโกงข้อราชการบังหลวง) กล่าวคือไม่ทำความชั่วเพราะกลัวการถูกลงโทษหากจับได้ แต่หากเป็นกรอบความคิดในระดับหกแล้วละก็บุคคลจะไม่กระทำชั่วก็เพราะตระหนักว่าเป็นสิ่งไม่ถูกต้อง มิใช่เพราะกลัวว่าจะถูกจับได้

มนุษย์ทุกคนในโลกแห่งความเป็นจริงไม่สามารถขึ้นไปถึงระดับ 6 ได้ในทุกเรื่องที่ทำ ใบบางเรื่องทำความดีก็เพื่อการยอมรับของสังคม เพื่อการเป็น “เด็กดี” ของพ่อแม่หรือผู้ใหญ่หรือผู้บังคับบัญชา เพื่อการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของภาครัฐ และบางเรื่องก็ทำเพื่อให้ได้รับประโยชน์ส่วนตน

Kohlberg ได้ทิ้งสิ่งที่มีคุณค่าไว้ให้แก่โลก สิ่งที่เขาเขียนมานี้คือเศษผิวของทฤษฎีของเขา เขาพยายามเสนอให้มนุษย์บรรลุถึงกรอบการคิดขั้น 6 อันเป็นพื้นฐานสำคัญของศีลธรรม และในที่สุดตัวเขาเองก็ได้กระทำในเรื่องสำคัญเรื่องหนึ่งในชีวิตเขาซึ่งในแง่มุมหนึ่งอาจถือว่าเขาไปได้ถึงระดับ 6 คือกระทำการที่เขาคิดว่าสมควรกระทำตามหลักการของเขา

ในปี 1971 ขณะที่เขาเดินทางไปวิจัยที่ประเทศ Belize ในอเมริกาใต้ก็ติดเชื้อจากปรสิต (parasite) เขาประสบความเจ็บปวดเป็นอันมากเป็นเวลานานจนเกิดความขี้มเศร้าอยู่หลายปี และในที่สุดในปี 1987 เขาก็จบชีวิตตัวเองด้วยการโดดน้ำตายใน Boston Harbor ในขณะที่มีอายุ 59 ปี
